

IKIMOKYKLINIO, PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO VADYBOS KOKYBĖS VERTINIMAS

TYRIMO ATASKAITOS SANTRAUKA

UŽSAKOVAS: Švietimo ir mokslo ministerija, Mokytojų kompetencijos centras

ATLIKĖJAI: J.Ruškus (vadovas), D.Žvirdauskas, A.Dorelaitienė, I.Eskytė, R.Motiečienė (visi – Vytauto Didžiojo universitetas), R.Žvirdauskienė (KTU Maisto institutas), E.Jagelavičiūtė (Kauno m. Purienų vidurinė mokykla)

METODOLOGIJA

Tikslas: Remiantis teorinėmis į vaiką orientuoto ugdymo bei bendruomenių vadybos koncepcijomis, taip pat politinėmis strateginėmis nuostatomis, atlikti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės Lietuvoje būklės analizę ir projektuoti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pokyčių kryptingumą.

Duomenų rinkimo metodai: *Focus* grupės ir individualūs interviu. Struktūruota apklausa raštu, klausimynas. Ekspertinis vertinimas.

Duomenų analizės metodai: tikimybinė ir aprašomoji statistika, interpretacinė analizė.

Imtis. Teritorinis, tipologinis ir statistinis reprezentatyvumas. Individualaus ir grupinio interviu būdu apklausti 189 tėvai, vaikai, pedagogai. Kiekybinis tyrimas apėmė 4690 tėvus, pedagogus ir švietimo skyrių specialistus.

REZULTATAI

Lietuvos ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas pasižymi tam tikru prieštaravimu tarp politiškai ir teoriškai suformuluotų siekių, idealų, nuostatų bei ugdymo ir vadybos realybės, kasdieninės praktikos. Siekių ir praktikos neatitikimas gali būti apibrėžiamas šiais tyrimu nustatytais įtampų laukais:

1. Didžioji dalis ugdymo dalyvių mažai tereflektuoja vaikų ugdymo idealus, mažai tediferencijuoja savo prigimtimi ir siekais skirtingas ir nesuderinamas ugdymo idėjas ir, tuo pačiu, pedagoginius veiksmus. Ugdymo dalyviai pasitenkina minimalaus vaiko ugdymo lygio užtikrinimu: svarbu yra tai, kad vaikas yra užimtas ir saugus pedagogų priežiūroje. Vaiko orumo ir susivokimo ugdymas, jo prigimtinių galių ar interesų skatinimas, lygiavertiškas suaugusiojo ir vaiko santykis ugdymo dalyvių yra komponuojamas kartu su autoritarinio ir konkurencinio pobūdžio ugdymu, kur prioritetas yra drausmė, tvarka ir paklusnumas bei rengimas konkurencinėms mokymosi sąlygomis ir sąlygoms. Skirtingų ugdymo tikslų supainiojimas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje atspindi ne tik ugdymo dalyvių pedagoginės misijos susivokimo stoką, tačiau ir ugdomosios veiklos ribotą ir eklektišką tikslingumą.

2. Didelė tėvų dalis arba neturi jokių labiau apibrėžtų edukacinių interesų, arba yra stipriai orientuoti į konkurencinį ugdymo modelį. Tėvai „spaudžia“ ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijas, kad jos rengtų vaikus mokyklai, mokydamos rašyti, skaityti, o taip pat gebėti grumtis dėl „vietos po saule“. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų paskirtis, tokių tėvų supratimu, yra ne tiek vaiko orumo, susivokimo, saviapsisprendimo, kiek rengimo mokyklai vieta. Tikėtina, kad toks tėvų orientavimasis ne į vaiko orumą, bet į mokyklinį konkurencingumą atspindi tėvų nerimą dėl vaiko ateities ypač konkurencingoje švietimo sistemoje bei visuomenėje.

3. Dažnai tėvų edukacinis susivokimas, skirtingų ugdymo tikslų ir būdų atpažinimas yra ribotas. Didžioji tėvų populiacijos dalis stokoja minimalaus pedagoginio išprusimo, jų žinios apie vaiko ugdymą remiasi tik asmenine patirtimi ir labai subjektyviu supratimu. Ši subjektyvų supratimą formuoja viešasis diskursas. Vaiko ugdymo vertybės, tikslai, metodai yra labai retas, veikiau išimtinis, viešojo diskurso objektas. Kone vienintelis dalykas, dažnai aptariamasis žiniasklaidoje, yra vaiko fizinė sveikata. Gal todėl vaiko fizinė sveikata ugdymo dalyviams laikoma didesniu ugdymo praktikos poreikiu, nei bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, vaiko asmeninis susivokimas ir refleksija, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas.

4. Tėvų ribotas ugdymo tikslų suvokimas yra apspręstas demokratinių dalyvavimo tradicijų ugdymo įstaigose stokos. Reta, kad tėvai būtų visaverčiai vaiko ugdymo darželiuose dalyviai, jų dalyvavimas dažniausiai apsiriboja informacijos gavimu, taip pat vaikų ugdymo rezultatų stebėjimu. Aktyvus tėvų įsijungimas į ugdomasias veiklas būnant ne stebėtojais, o dalyviais, aptariant ir vertinant vaiko pasiekimus, individualius vaiko ugdymo tikslus yra labiau išimtis nei taisyklė. Problemišku laikytinas mažas tėvų edukacinis susivokimas, o ypač – edukacinio bejėgiškumo jausmas deleguojant vaiko ugdymo galias pedagogams.

5. Yra tėvų grupių, kurios turi labai aiškų ir kryptingą edukacinį susivokimą, yra stipriau orientuotos į vaiko orumą, saviapsisprendimą, lygiavertiškus vaiko ir suaugusiojo santykius. Šios tėvų grupės turi stipriai išreikštą vertybinį ir institucionalizuotą pagrindą. Tai tėvai, kurie savo turimiems vaiko ugdymo interesams išreikšti ir formuoti remiasi plačiai pripažintomis pasaulėžiūromis. Tyrime šias tėvų grupes reprezentavo Valdorfo darželio ir Katalikų tėvų asociacijos tėvai. Šių alternatyviomis tradicinėms vadinamų grupių tėvai ypač stipriai išreiškė į vaiką orientuotos pedagogikos principus ir atmetė suaugusiojo dominavimu grįstos pedagogikos principus, nors tarpusavyje šios grupės nėra tapačios. Aukštą tėvų edukacinį išprusimą ir susivokimą apsprendžia asociatyvine humanistine pasaulėžiūra paremtoje veikloje institucionalizuotos asmeninės vertybės.

6. Dalis pedagogų, kaip ir tėvų, nediferencijuoja ugdymo prioritetų, neižvelgia prieštaravimo tarp vaiko orumo, saviapsisprendimo bei drausmės, paklusnumo, konkurencingumo ugdymo. Aukšto edukacinio cenzo, aukštos kvalifikacijos pedagogai labiau atpažįsta skirtingas ugdymo paradigmas, tikslus ir būdus, nei žemo edukacinio cenzo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos personalas. Žemo edukacinio cenzo arba žemutinės grandies personalas yra labai reikalingas darželiuose kaip pagalba auklėtojui. Tačiau tenka pripažinti, kad vien tik gyvenimiška patirtis ir pedagoginio išsilavinimo, o ypač pedagoginių idėjų nežinojimas ir neatpažinimas, turi įtakos vaikų ugdymo kokybei, tuo būdu, ir vaikų darželyje įgyjamoms emocinei intelektinei bei santykių patirtims.

7. Ypač problemišku vertintinas vaikų balso, dar vadinamos vaikų perspektyvos, nebuvimas darželiuose. Drausmė ir tvarka grįsta pedagogika mažai tėra orientuota į vaikų saviraišką, nuomonės reiškimą, apsisprendimą. Į vaiką orientuota laisvojo ugdymo paradigma drausmę susieja ne su suaugusiųjų dominavimu, o su pačių vaikų savivoka ir savidisciplina. Vaiko nuomonė nėra tėvų ir pedagogų laikoma svarbia priimant sprendimus dėl ugdymo tikslų ir organizavimo. Vaikai nėra laikomi savosios situacijos ekspertais. Neįmanomas vaikų įgalinimas, prigimtinių galių ugdymas be galimybės priimti sprendimus. Vaikų balso nebuvimas, jų traktavimas kaip neturinčių tam tikrų ekspertinių galių yra hierarchinio pobūdžio, kur dominuoja suaugusieji, santykių ir vadybos indikatoriaus.

8. Maža tradicijų bendrai priimti sprendimus. Darželių tarybos netapo ta vieta, kur diskutuojami įvairūs darželių strateginių sprendimų, veiklos organizavimo ir vaikų ugdymo klausimai, kur kartu visi dalyviai – pedagogai, tėvai ir vaikai – išklausyti vieni kitus, išsako savo interesus, derina visų interesus ir kartu ieško bendro sprendimo. Daugiausia institucinių sprendimų atsakomybės tenka

įstaigų vadovams, o pedagoginių sprendimų – pedagogams. Tuo tarpu tėvams (dažniausiai) ir vaikams (visuomet) tenka vykdytojų vaidmuo.

9. Tebėra išreikštas tradicinis institucinis ugdymo modelis, grįstas drausmės ir konkurencingumo principais arba eklektišku ugdymo tikslų suvokimu, orientuojantis į užimtumą ir saugumą, bet paliekant nuošalyje orumo, saviraiškos ir lygiavertiškumo vertybes. Kita vertus, **yra ne viena įstaiga, kur vaiko orumas, saviraiška ir saviapsisprendimas yra pagrindinės puikiai realizuojamos praktikoje vertybės, atsisakyta paklusnumo ir konkurencingumo vertybių.** Labiausiai į vaiko prigimtinių galių, saviraiškos ir orumo, ugdymą yra orientuoti tos įstaigos, kurios remiasi viena ar kita vaiko ugdymo koncepcija ar pasaulėžiūra (Reggio Emilia, Valdorfo, kriekščioniška ir pan.). Tuo tarpu įstaigos, kurios savo veiklos nėra pasigrindusios viena ar kita vaiko ugdymo koncepcija ar pasaulėžiūra, gali stokoti į vaiką orientuotų ugdymo principų suvokimo, atitinkamai labiau būti orientuotos į drausmę ir konkurencingumą.

10. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistema nepasiūlo didelių ugdymo galimybių (vertybių, formų, metodų, aplinkų, priemonių ir t.t.) **pasirinkimo įvairovės.** Netradicinėms ugdymo formoms motyvuotiems tėvams stokojama palaikančių struktūrų, kurios įgalintų tėvus inicijuoti ir plėtoti naujas inovatyvias ugdymo formas. Tik turintiems ypač ryškų vertybinį tapatumą ir institucinį palaikymą pavyksta įveikti biurokratinis / psichosocialinius barjerus, įkurti alternatyvias ugdymo formas, kurios, pasiremamos į vaiką orientuoto ugdymo vertybėmis, tuo yra inovatyvios ir pažangios, galinčios tapti tradicinių ugdymo formų pokyčių kelrodžiu.

11. Svarbi kliūtis didinti demokratinį valdymą ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse įstaigose yra šeimų ir institucijų ritmų nesutapimai. Tėvai dažniausiai negali dalyvauti darželių veiklose dėl savo užimtumo, dėl to, kad dirba darbo dieną. Kita vertus, tėvams yra patogų, kad vaikai būna darželiuose tuo metu, kai jie užimti. Tačiau yra atvejų, kai darželiai sugeba prisitaikyti prie tėvų poreikių ir organizuoti tas savo veiklas, kur reikalingi tėvai, taip, kad tėvams sudaromos galimybės kuo labiau įsijungti į vaikų gyvenimą darželiuose.

12. Socialinis jautrumas ir bendruomeniškumas aptariamose ugdymo įstaigose vis dar nėra suvokta būtinybė. Nėra atpažintas galimas pažeidžiamųjų vaidmuo, jų galimybės, jų ugdymo principai – tai palikta konkurencingumo mąstysenai ir sąlygoms. Vargu ar ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų raidai toks modelis yra palankus, kai visos didžiosios pedagoginės idėjos ir praktikos akcentuoja vaiko augimo svarbą bendruomeniškumo sąlygomis, plėtojant jų individualius polinkius, prigimtines galias.

REKOMENDACIJOS

1. Privalu didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių į vaiką orientuoto ugdymo susivokimą ir išprusimą, geresnį vaiko ugdymosi poreikių ir edukacinių galimybių pažinimą. Tėvų, pedagogų ir švietimo skyrių specialistų – **ŠVIETIMAS** yra prioritetinga pokyčių ašis.

a) **Plėtoti vaikų ugdymo gerosios patirties pasidalinimą.** Gerą patirtimi traktuoti tas įstaigas, kurios savo veiklą išreikštai grindžia į vaiką orientuota ugdymo paradigma. Būtina kuo didesnė vaikų ugdymo formų įvairovė, kuo didesnė šių formų tarpusavio komunikacija ir pažinimas. Gerosios patirties pasidalinimas turėtų vykti kuo labiau lokaliu, vietiniu – instituciniu ar bendruomeniniu - lygmeniu. Čia svarbus vadybinis vaidmuo tenka savivaldybių švietimo skyriams. Tyrime atskleisti požymiai sudaro prielaidas atpažinti gerą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo patirtį.

b) **Plėtoti viešąjį diskursą didinant pažinimą apie tokius vaiko ugdymo tikslus, kaip vaiko smalsumo ir pažintinių interesų skatinimas, susivokimas ir refleksija, apsisprendimas ir orumas, laisvė ir atsakomybė** - visa tai grindžiant lygiavertiškais suaugusiųjų (tėvų, pedagogų) ir vaiko santykiais. Būtina didinti suaugusiųjų supratimą, kad tik į vaiko prigimtinių galių atsiskleidimą

bei laisvą apsisprendimą nukreipti ugdymo tikslai, o ne konkurenciniai ar paklusnumo, yra pagrindas brandžiai, gebančiai apsispręsti, todėl atsakingai asmenybei formuoti.

c) **Plėtoti kuo įvairesnes tėvų, pedagogų ir vaikų dialogo formas**, nes dialogas leidžia išsakyti savo poreikius ir nuomones, išgirsti kitų dalyvių poreikius ir nuomones. Dialogas, įsiklausymas į kitų dalyvių patirtis, žinojimus, gali tapti tinkama švietimo – geresnio tarpusavio pažinimo, taip pat ugdymo tikslų ir turinio – forma. Dialogas įprasmina ugdymo metodikas, jas įveiksmia, nes nesant dialogo ir, tuo būdu, refleksijos, net ir geriausios metodikos gali likti neatpažintos ir nepanaudotos.

2. Privalu didinti TĖVŲ IR VAIKŲ DALYVAVIMĄ BEI EKSPERTINES GALIAS ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose priimant įvairiausių sprendimus dėl įstaigų valdymo, vaiko ugdymo tikslų ir turinio.

a) **Į sprendimų priėmimo procesus ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse ugdymo įstaigose visuose lygmenyse įtraukti tėvus ir vaikus, suteikiant jiems didesnes galias apsisprendžiant dėl ugdymo tikslų, ugdymo turinio, ugdymo proceso.** Švietimo tikslas yra padėti susivokti, kad vaikas ir jo tėvai, nedalyvaujantys sprendimų priėmimo, nesijaučia įtraukti ir reikšmingi, todėl ir jų atsakomybės jausmas yra mažiau išplėtotas. Šeimos ir vaiko balsas išgirdimas yra svarbi šeimos ir vaiko įgalinimo ir dalyvavimo prielaida. Ekspertinės vaiko ir šeimos galios yra didinamos kuriant lygiavertiškus pedagogų, tėvų ir vaikų santykius.

b) **Ugdyti pedagogų gebėjimus įtraukti tėvus ir vaikus į ugdymo procesą, kurti lygiavertiškus santykius su tėvais ir vaikais, didinti jų galias.** Pedagogai turėtų sužinoti apie įvairius tėvų ir vaikų įtraukimo metodus ir procedūras. Būtina mokytis dalyvavimo, interesų pasidalinimo, bendrų sprendimų priėmimo metodų išmanymą. Panaudojant užsienio patirtį kurti ir adaptuoti įvairaus vaiko ugdymo, orientuoto į vaiko prigimtines galias, saviapsisprendimą ir orumą, metodikas. Svarbu kurti ir pasitelkti jau sukurtas ne tiek į pasiekimus, bet į dalyvavimo ir įsitraukimo procedūras orientuotas ugdymo metodikas.

c) **Plėtoti ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų bendruomeniškumą.** Svarbu ugdyti ikimokyklinių įstaigų vadovų vadybinius gebėjimus organizuoti bendruomenę, paremtą visų dalyvių dalyvavimu priimant sprendimus. Būtinai pačių bendruomenės narių refleksijos procesas, susivokimas, esamų problemų, poreikių ir plėtotės prioritetų atpažinimas. Tai - bendruomeninė strateginio plano rengimo forma. Strateginis planas nėra savitiksliis dalykas, svarbu, kad strateginis planas būtų visų dalyvių, o taip pat įtraukiant ir vaikų matymą, kuriamas dialoguojant, argumentuojant, išskiriant pagrindinius prioritetus. Bendruomenės įgalinimo metodikų rengimas, adaptavimas, kūrimas yra dar vienas ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų vadybos kokybės plėtotės prioritetų.

d) Teorinių principų derinimas kartu su gerąja patirtimi konkrečiose įstaigose yra potencialus kelias veiksmams metodikoms kurti. **Būtina inicijuoti naujo tipo, dalyvaujančius veiklos tyrimus.** Tikėtinas esminis kokybinis šuolis pedagogų rengimo ir ugdymo praktikoje perėjus nuo diagnostinio pobūdžio konstatuojamųjų tyrimų prie eksperimentinių, lokalių, praktiką keičiančių tyrimų. Dalyvaujantys veiklos tyrimai traktuotini kaip esminis bendruomenių vadybos mokymosi ir realizavimo būdas, nes vienu metu realizuojami dialogas ir pokyčiai, sprendimų priėmimo dalyvauja bendruomenė, sprendimai ir pokyčiai yra grindžiami įrodymais.

e) Privalu didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybes. Būtina išlaisvinti ir paremti tėvų ir pedagogų iniciatyvas kuriant inovatyvias, į vaiką orientuotas, ugdymo formas, didinant ugdymo formų įvairovę, suteikiant galimybes steigiant įvairiais ugdymo interesais ir tikslais grįstas grupes. **Tam būtina sukurti ne ribojančias, o įvairovę skatinančias teises ir administracines procedūras.**